

ЦИФРОВІ ПРАВА В ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НОВОГО ПОКОЛІННЯ

DIGITAL RIGHTS IN LEGAL EDUCATION: CHALLENGES AND PROSPECTS FOR TRAINING A NEW GENERATION OF SPECIALISTS

Бааджи Н.А., к.ю.н.,
доцент кафедри міжнародного та морського права,
Міжнародний гуманітарний університет

Актуальність дослідження цифрових прав у юридичній освіті обумовлена стрімким розвитком цифрових технологій та необхідністю адаптації правових норм до змінюваного цифрового середовища. У сучасному світі питання правового регулювання цифрового простору набувають все більшого значення, оскільки вони охоплюють аспекти, пов'язані з захистом персональних даних, приватністю, кібербезпекою та правами, що виникають у цифровому контексті. В Україні цифрові права лише починають активно інтегруватися в правову систему, тоді як на міжнародному рівні ця тема вже активно досліджується, зокрема в Європейському Союзі та США, де розроблені конкретні стратегії і програми для підготовки юристів у цій сфері.

Фокусом даної статті є аналіз сучасного стану цифрових прав у контексті юридичної освіти, а також визначення проблем і перспектив удосконалення підготовки юристів, здатних працювати в умовах цифрового суспільства. Особливу увагу приділено відсутності спеціалізованих курсів, недостатній підготовленості викладачів і правовій невизначеності у сфері цифрових прав, що ускладнюють їх інтеграцію в навчальні програми юридичних факультетів. Крім того, важливим є аналіз міжнародного досвіду, щоб адаптувати його до українських реалій, а також створення освітніх платформ, які б забезпечували доступ до сучасних цифрових інструментів та методик навчання.

Для забезпечення ефективної інтеграції цифрових прав у юридичну освіту необхідно розробити чіткі нормативно-правові акти, що визначатимуть їх концептуальні основи, а також створити міждисциплінарні програми та спеціалізовані курси. Врахування міжнародного досвіду, зокрема в країнах Європейського Союзу та США, дозволить адаптувати навчальні програми до нових технологічних викликів. Створення освітніх платформ, активне впровадження сучасних цифрових інструментів та інтеграція практико-орієнтованих методів навчання сприятимуть формуванню кваліфікованих фахівців, здатних ефективно працювати в умовах цифровізації, забезпечуючи баланс між технологічними інноваціями та захистом прав людини у цифровому просторі.

Ключові слова: цифрові права людини, вища освіта, юридична освіта, модернізація вищої освіти, юридична професія, правнича школа, захист прав людини, юридична підготовка.

The relevance of the study of digital rights in legal education is determined by the rapid development of digital technologies and the need to adapt legal norms to the changing digital environment. In today's world, issues of legal regulation of the digital space are gaining increasing importance as they encompass aspects related to the protection of personal data, privacy, cybersecurity, and rights that arise in the digital context. In Ukraine, digital rights are just beginning to be actively integrated into the legal system, whereas at the international level, this topic is already being actively researched, particularly in the European Union and the United States, where specific strategies and programs have been developed for training lawyers in this field.

The focus of this article is the analysis of the current state of digital rights in the context of legal education, as well as identifying the problems and prospects for improving the training of lawyers capable of working in a digital society. Particular attention is paid to the lack of specialized courses, insufficient preparedness of educators, and legal uncertainty in the area of digital rights, which complicate their integration into the curricula of law faculties. Furthermore, an important aspect is the analysis of international experience to adapt it to the Ukrainian context, as well as the creation of educational platforms that would provide access to modern digital tools and teaching methods.

To ensure the effective integration of digital rights into legal education, it is necessary to develop clear regulatory legal acts that will define their conceptual foundations, as well as create interdisciplinary programs and specialized courses. Taking into account international experience, particularly in the European Union and the United States, will help adapt educational programs to new technological challenges. The creation of educational platforms, active implementation of modern digital tools, and the integration of practice-oriented teaching methods will contribute to the formation of qualified specialists capable of effectively working in the context of digitalization, ensuring a balance between technological innovations and the protection of human rights in the digital space.

Key words: digital human rights, higher education, legal education, higher education modernization, legal profession, law school, human rights protection, legal training.

Вступ. Цифровізація суспільства та розвиток новітніх технологій вимагають адаптації правових норм до умов, що постійно змінюються. У цьому контексті цифрові права стають невід'ємною складовою сучасної правової системи, включаючи право на захист персональних даних, право на приватність в інтернеті, право на доступ до інформації та інші права, що виникають у цифровому середовищі. Однак, незважаючи на зростаючу значимість цифрових прав, юридична освіта досі недостатньо орієнтована на підготовку фахівців, здатних ефективно працювати в умовах цифровізації.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, система юридичної освіти не враховує в повному обсязі нові реалії цифрового правового середовища. Відсутність спеціалізованих курсів, недостатня увага до цифрових прав та відсутність міждисциплінарного підходу у навчальних програмах створюють прогалини в підготовці майбутніх юристів. Це ставить під загрозу їх здатність до ефективної роботи в умовах глобальних змін, викликаних цифровими технологіями.

У зв'язку з цим постає проблема необхідності інтеграції цифрових прав у систему юридичної освіти, що вимагає модернізації навчальних програм, удосконалення методичних підходів та врахування міжнародного досвіду. Необхідно визначити, які конкретні аспекти цифрових прав повинні бути впроваджені у навчальні курси, які підходи до викладання є найбільш ефективними та як забезпечити підготовку юристів нового покоління, здатних вирішувати проблеми правового регулювання в умовах цифровізації.

Таким чином, проблема інтеграції цифрових прав у юридичну освіту є надзвичайно актуальною і потребує глибокого наукового осмислення, що дозволить не тільки удосконалити освітні програми, а й створити умови для підготовки кваліфікованих фахівців, здатних працювати в умовах цифрового правового середовища.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасного стану цифрових прав людини у систему юридичної освіти, визначення основних викликів та перспек-

тив удосконалення підготовки юристів, які зможуть ефективно працювати в умовах цифрового суспільства.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити концепцію цифрових прав людини та їхню роль у сучасному правовому регулюванні, оцінити рівень інтеграції цифрових прав у юридичну освіту в Україні та світі, визначити основні виклики, що ускладнюють впровадження цифрових прав у навчальні програми юридичних факультетів, проаналізувати міжнародний досвід викладання цифрових прав у провідних юридичних школах, розробити рекомендації щодо вдосконалення навчальних програм із урахуванням цифрових прав та сучасних технологій.

Результати дослідження. Цифрові права людини стали новою, але надзвичайно важливою категорією в сучасному правознавстві, яка відображає нові виклики і потреби, що виникають у зв'язку з розвитком цифрових технологій. Вони охоплюють права, які стосуються використання цифрових ресурсів і технологій, а також забезпечення прав людини в цифровому середовищі. Основними серед них є право на доступ до інформації, право на приватність в Інтернеті, право на захист від цифрових дискримінаційних практик, право на свободу вираження поглядів в мережі тощо.

Цифрові права людини стали новою, але надзвичайно важливою категорією в сучасному правознавстві, яка відображає нові виклики і потреби, що виникають у зв'язку з розвитком цифрових технологій. Вони охоплюють права, які стосуються використання цифрових ресурсів і технологій, а також забезпечення прав людини в цифровому середовищі. Основними серед них є право на доступ до інформації, право на приватність в Інтернеті, право на захист від цифрових дискримінаційних практик, право на свободу вираження поглядів в мережі тощо.

Значення цифрових прав важко переоцінити. Вони стали основою для розвитку нових правових норм і стандартів, що мають забезпечити баланс між використанням цифрових технологій і захистом основних прав людини. Цифрові права мають на меті не тільки захист особистої інформації та приватності користувачів, але й створення умов для вільного доступу до цифрових платформ, що є необхідним для реалізації таких прав, як свобода вираження поглядів та участь у громадському житті через Інтернет.

Місце цифрових прав у міжнародному праві можна визначити через декілька важливих документів, які започаткували і закріпили ці права на глобальному рівні. Одним з таких документів є Загальна декларація прав людини, хоча вона була прийнята до широкого поширення цифрових технологій, її положення стають основою для формулювання нових прав у контексті цифрового середовища. Так, у статті 21 цієї декларації зазначено право на свободу думки і вираження, що має безпосередній зв'язок з правом на доступ до інформації в Інтернеті [1]. Однак цифрові права вимагають більш конкретизованих і спеціалізованих правових інструментів.

У міжнародному праві на сьогодні вже існують міжнародні акти, що регулюють цифрові права, зокрема Європейська конвенція з прав людини [2] та Резолюція ООН про право на доступ до Інтернету як основне людське право [3]. Важливим є те, що міжнародні інституції визнають за необхідне інтегрувати питання цифрових прав у загальні норми прав людини, однак це залишає простір для подальших дебатів щодо меж застосування цих прав в умовах швидких технологічних змін.

Цифрові права мають тісний зв'язок з традиційними правами людини, оскільки багато з них є їхнім логічним продовженням у цифровому контексті. Наприклад, право на приватність, що є одним із основних прав у традиційному правознавстві, розширюється і на цифровий простір, де важливо захищати особисті дані користувачів від

несанкціонованого доступу та зловживань. Однак є й нові аспекти, які вимагають розвитку спеціальних нормативних актів, таких як право на забуття (право на видалення особистих даних з Інтернету) і право на доступ до Інтернету як основа для участі в інформаційному суспільстві.

Отже, цифрові права є важливим доповненням до традиційних прав людини, що відображають нові реалії цифрового суспільства. Їхнє включення в міжнародне та національне право є необхідним кроком для забезпечення прав і свобод людини в умовах, коли цифрові технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя.

Інтеграція цифрових прав у юридичну освіту є актуальним напрямом розвитку правничої науки та практики як в Україні, так і в усьому світі. Це зумовлено стрімким розвитком інформаційних технологій та необхідністю забезпечення прав людини в цифровому середовищі.

В Україні питання цифрових прав поступово знаходять відображення в освітніх програмах юридичних факультетів. Зокрема, дослідники наголошують на необхідності формування системи цифрових прав особи та їх нормативно-правового забезпечення. Карташов П. І. у своїй статті «Цифрові права особи: підстави формування та перспективи розвитку» підкреслює важливість впровадження цифрових технологій у публічно-управлінські правовідносини та необхідність відповідної підготовки фахівців у цій сфері [7; С. 23.].

Однак, попри наявність окремих досліджень, систематичне впровадження тематики цифрових прав у навчальні плани юридичних спеціальностей ще не досягло належного рівня. Це обумовлено як недостатньою кількістю спеціалізованих курсів, так і браком підготовлених викладачів, здатних якісно викладати ці дисципліни.

У світовій практиці інтеграція цифрових прав у юридичну освіту має більш системний характер. У багатьох провідних університетах світу запроваджено спеціалізовані курси та програми, присвячені правам людини в цифровому середовищі, захисту персональних даних, кібербезпеці тощо. Це дозволяє майбутнім юристам отримати необхідні знання та навички для роботи в умовах цифрової трансформації суспільства.

Зокрема, у країнах Європейського Союзу значна увага приділяється правовому регулюванню цифрових прав та їх відображенню в освітніх програмах. Дослідження «Права людини у цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи» підкреслює важливість адаптації юридичної освіти до сучасних реалій цифрового суспільства, зокрема через впровадження відповідних навчальних курсів [8; С. 19.].

Впровадження детальне вивчення цифрових прав людини у навчальні програми юридичних факультетів стикається з низкою викликів, які ускладнюють цей процес.

Певні дослідники наголошують на проблемі недостатньої підготовки викладачів, а саме той факт, що багато викладачів не мають достатнього досвіду та знань у сфері цифрових технологій та прав, що ускладнює якісне викладання цих дисциплін. Це підтверджується дослідженням, яке підкреслює необхідність підвищення кваліфікації педагогів для ефективного впровадження інноваційних освітніх програм [6; С. 113.]. Також у статті аналізуються інноваційні підходи до юридичної освіти, зокрема вплив цифровізації на професію юриста. Автор наголошує на необхідності адаптації навчальних програм до нових технологічних викликів, використання інтерактивних методів навчання та створення цифрових платформ для підготовки юристів. Це можна використати у вашій статті для обґрунтування важливості впровадження цифрових прав у юридичну освіту.

Правова невизначеність є одним із ключових викликів у впровадженні цифрових прав у навчальні програми юридичних факультетів. Ця проблема полягає у відсутності чіткого та загальноприйнятого визначення поняття

«цифрові права» на національному та міжнародному рівнях, що ускладнює розробку відповідних освітніх програм та курсів.

У статті «Цифрові права людини та їх обмеження в умовах воєнного стану» автори зазначають, що поняття «цифрові права» досі не закріплено в жодному міжнародно-правовому документі. В українському законодавстві цей термін також не отримав офіційного визначення, що створює правову невизначеність у цій сфері [4; С. 289].

Дослідники Братасюк О.Б. та Ментух Н.Ф. у своїй роботі «Поняття та класифікація цифрових прав в Україні» підкреслюють, що наразі існує потреба як на національному, так і на міжнародному рівнях у закріпленні цифрових прав, створенні додаткових гарантій їх реалізації та захисту. Відсутність чіткого нормативного визначення та класифікації цифрових прав ускладнює їх інтеграцію в освітні програми юридичних факультетів [5; С. 62].

Таким чином, правова невизначеність у сфері цифрових прав значно ускладнює їх інтеграцію в навчальні програми юридичних факультетів. Для подолання цього виклику необхідно розробити та впровадити чіткі нормативно-правові акти, які б визначали поняття, зміст та обсяг цифрових прав, а також механізми їх реалізації та захисту. Це створить необхідну основу для формування відповідних освітніх програм та підготовки фахівців у галузі цифрового права.

Аналіз міжнародного досвіду викладання цифрових прав у провідних юридичних школах та рекомендації щодо вдосконалення навчальних програм з урахуванням цифрових прав та сучасних технологій допоможе в більш ефективному формуванні освітніх програм для підвищення рівня обізнаності студентів, а також зробить великий вклад в підвищення кваліфікації викладачів.

У сучасному світі стрімкий розвиток цифрових технологій вимагає від юридичної освіти адаптації до нових реалій. Провідні юридичні школи світу активно інтегрують вивчення цифрових прав у свої навчальні програми, що дозволяє підготувати фахівців, здатних ефективно працювати в умовах цифрової трансформації суспільства.

Щодо ефективної інтеграції викладання цифрових прав людини для правників у вищих навчальних закладах було б доцільно розробити спеціалізовані навчальні програми окремого курсу з цифрових прав людини у навчальні плани юридичних факультетів. Також, інтеграція тем цифрових прав у загальні курси з міжнародного права, прав людини, інформаційного права.

Ще одним кроком на шляху удосконалення обізнаності студентів правничих спеціальностей було б використання міждисциплінарного підходу: залучення фахівців з кібербезпеки, IT-спеціалістів, соціологів для комплексного розуміння цифрових прав.

По-друге, використання практично орієнтованих методів навчання, таких як кейс-метод, а саме аналіз рішень ЄСПЛ, Суду ЄС, національних судів щодо цифрових прав. Симуляції та моделювання: навчальні судові процеси, переговори щодо цифрової приватності. Практичні проекти: підготовка аналітичних звітів, написання юридичних висновків щодо цифрових прав.

По-третє, використання сучасних цифрових інструментів, а саме впровадження онлайн-курсів, інтерактивних лекцій, вебінарів на платформі Moodle, Coursera, EdX.

Включення міжнародного досвіду та порівняльного аналізу, вивчення досвіду ЄС, США, Канади щодо цифрових прав та регулювання (GDPR, AI Act, Digital Services Act).

Участь у міжнародних навчальних програмах Erasmus+, Jean Monnet, співпраця з Council of Europe HELP Programme.

Проведення гостьових лекцій від експертів міжнародних організацій.

Крім того, формування цифрової правової культури серед студентів; розвиток критичного мислення щодо впливу цифрових технологій на права людини; включення етичних аспектів цифрових прав у навчальні програми;

популяризація теми серед студентів через конкурси, студентські конференції, правові клініки.

Ефективна реалізація цих підходів сприятиме формуванню юристів, здатних працювати в умовах цифрової трансформації суспільства та захищати права людини у цифрову епоху.

Висновки. Цифрові права є невід'ємною складовою сучасної правової системи та відіграють ключову роль у забезпеченні прав і свобод людини в умовах цифровізації суспільства. Вони охоплюють широкий спектр питань, включаючи захист персональних даних, право на приватність, свободу вираження в Інтернеті, захист від цифрової дискримінації та інші аспекти, що визначають правове регулювання цифрового простору.

Аналіз сучасного стану інтеграції цифрових прав у юридичну освіту показав, що в Україні цей процес перебуває на початковому етапі. Попри наявність окремих досліджень та зростаючий інтерес до цієї тематики, системна імплементація цифрових прав у навчальні програми юридичних факультетів ще не відбулася. Основними проблемами залишаються недостатня кількість спеціалізованих курсів, низький рівень підготовки викладачів у сфері цифрового права та відсутність міждисциплінарного підходу в освітніх програмах.

Світовий досвід доводить ефективність інтеграції цифрових прав у юридичну освіту через запровадження спеціалізованих курсів, міждисциплінарних програм та практико-орієнтованих методів навчання. Провідні університети США та Європейського Союзу активно розвивають освітні програми, спрямовані на підготовку фахівців, здатних працювати в умовах цифрового суспільства. Українська правова система потребує врахування цього досвіду та адаптації навчальних програм відповідно до міжнародних стандартів.

Для ефективної інтеграції цифрових прав у систему юридичної освіти необхідно:

1. Визначити концептуальні основи цифрових прав у національному законодавстві, забезпечити їх нормативне закріплення та розробити єдині підходи до їх класифікації.
2. Запровадити спеціалізовані навчальні курси з цифрових прав у програми юридичних факультетів, а також сприяти міждисциплінарному підходу до їх викладання.
3. Розробити освітні стандарти, що враховують міжнародний досвід і забезпечують належний рівень підготовки майбутніх юристів у сфері цифрового права.
4. Організувати підвищення кваліфікації викладачів юридичних факультетів, надаючи їм необхідні знання та навички у сфері цифрових технологій та їх правового регулювання.
5. Створити цифрові освітні платформи та інтерактивні навчальні програми, що сприятимуть практичному засвоєнню знань у сфері цифрових прав.

Інтеграція цифрових прав у юридичну освіту є важливим кроком на шляху формування нової генерації правників, які зможуть ефективно реагувати на виклики цифрового суспільства та сприяти розвитку правової держави в умовах технологічного прогресу. Впровадження цих змін сприятиме не лише підвищенню якості юридичної освіти, а й посиленню правових гарантій у цифровому просторі, що є необхідною умовою для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері цифрових прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Європейська Конвенція з прав людини (ECHR). URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_UKR
3. Резолюція про сприяння, захист і реалізацію прав людини в інтернеті: Резолюція Ради ООН з прав людини від 27.06.2016. URL: https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf
4. Бааджи Н.А., Бочковой В.О. Цифрові права людини та їх обмеження в умовах сучасних правових викликів. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2024. №84(4). С. 288-233.
5. Братасюк О. Б., Ментух Н. Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 58-61.
6. Завальний А. М. Інновації юридичної освіти: осмислення, виклики, перспективи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109) С. 113-132.
7. Карташов П. І. Цифрові права особи: підстави формування та перспективи розвитку. *Часопис Київського університету інтелектуальної власності та права*. 2024. № 5. С. 22-26.
8. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини у цифрову епоху : виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28. № 1. С. 17-35.